

Dalia Vabalienė

„JAU SAULELĖ VĒL...“ ANGLIŠKAI

K. Donelaičio poema „Metai“ vertimų dėka susilaukia vis didesnio pripažinimo. Vertimų geografija gana plati: „Metai“ išversti į rusų, anglų, vokiečių, lenkų, baltarusių, latvių, gruzinų, čekų, vengrų, japonų kalbas. Šio kūrinio puikų įvertinimą ir populiarumą rodo vien tai, kad Tarybų Sąjungoje rusiškas D. Brodskio „Metų“ vertimas yra išleistas net septynis kartus (pirmą kartą — 1946, paskutinįjį — 1984 m.). Kai kuriomis kalbomis jau turime ne vieną, o kelis vertimus. Į vokiečių kalbą „Metai“ išversti keturis, į lenkų — du kartus.

1985 m. pasirodė naujas poemos vertimas ir į anglų kalbą — puošni knyga su Vytauto K. Jonyno iliustracijomis, kurią išleido „Vaga“. Pirmąjį „Metų“ vertimą į anglų kalbą 1967 m. išleido Amerikos lietuviai. Vertimo autorius — Amerikos lietuvių poetas ir vertėjas Nadas Rastenis.

Naujojo vertimo autorius — anglų poetas, žurnalistas Piteris Tempeštas. Skaitytojams jis jau pažįstamas iš A. Baranausko „Anykščių šilelio“ vertimo į anglų kalbą. P. Tempeštas domėjosi lietuviška klasika, ją labai vertino ir nepabūgo imtis K. Donelaičio „Metų“ vertimo — milžiniško darbo, reikalaujančio iš vertėjo didelės erudicijos, patirties, kruopštumo ir talento. Lie-

Kristijonas Donelaitis. THE SEASONS. Translated by Peter Tempest. „Vaga“, Vilnius, 1985, 160 p.

tuvių kalbos vertėjas nemokėjo (dirbo su pažodiniu vertimu), tačiau, kaip ir versdamas „Anykščių šilėlių“, turėjo talkininką. Jį pastoviai konsultavo taip pat lietuvių pceizijos į anglų kalbą vertėjas filologas Lionginas Pažūsis. Kadangi P. Tempestas mirė išvertęs, bet galutinai nesutvarkęs rankraščio, L. Pažūsiui teko ne tik redaguoti poemą, bet ir taisyti, užbaigti versti kai kurias teksto vietas.

Atskleidę pirmuosius knygos puslapius, randame rašytojo K. Korsako straipsnį, kuris supažindina angliškai skaitančiuosius su „Metų“ autoriaus biografija ir kūryba. (P. Tempestas vertė iš 1983 m. „Vagos“ išleisto „Metų“ leidimo.) Jame nušviečiamos istorinės sąlygos, kuriomis gyveno ir kūrė poetas, to meto Mažosios Lietuvos padėtis. Glaustai apžvelgęs literatūrinį K. Donelaičio palikimą, K. Korsakas plačiau apsisotija ties „Metais“. Aptariama poemos meninė vertė, jos vieta tiek lietuvių, tiek pasaulinėje literatūroje. Trumpas, bet svarus įžanginis žodis suteikia apie K. Donelaitį reikalingą informaciją, atitinkamai paruošia skaitytoją pažinčiai su pačia poema.

K. Donelaičio „Metai“ vertėjui kelia daug problemų: kaip perteikti realijas, specifinius žodžius, vardus, pavardes, pravardes, vulgarizmus, aforistinius posakius ir t. t. P. Tempestas knygos gale „Vertėjo pastabose“ rašė: „Mano didžiausias tikslas buvo netrukdyti Donelaičiui pasakoti savais žodžiais, savo tempu“. Kaip šį principą vertėjas išlaikė?

Palyginus vertimą su originalu, matyti, kad vertėjas siekė kuo didesnio tikslumo. Išversta kiekviena originalo eilutė, stengiamasi nieko nepridėti ir neatimti. Idėjinis-tematinis poemos turinys vertime perteiktas nepriekaištingai. Būrų gyvenimas, būrų paveikslai vertime neiškraipyti, nepagražinti. Išlaikytos ponų ir būrų charakteristikos: didpilis — *fat paunch*, *guzzler*, ponpalaiškis — *a shabby squire*, nenaudėlis Plaučiūnas — *shameless Plaučiūnas*, neprietelias Dočys — *the villainous Dočys*, tinginys Slunkius — *Slunkius drone*. Vaizdžiai ir įkvėptai perteikia P. Tempestas gamtos aprašymus. Stabtelėkim ties žiemos vaizdu:

Tik dyvai žiūrėt, kaipo barzdoti pušynai
Su savo kuodais garbanotais visur pasirodo
Ir nei puderuoti ponaičiai stov įsirėmę
(p. 138)

It's wonderful to see the bearded pines
In every wood appear with silver crests
And stand like powdered lordlings, hands
on hips (p. 123)

Vertime išlieka ir epitetas „barzdoti“, ir įdomus pušų palyginimas su ponaičiais (tik garbanoti kuodai virto sidabriniais).

Graziai perteiktas vertime donelaitiškas dinamiškumas, pavyzdžiui, šienavimo epizode:

Ir gaspadoriai su bernais šienaudami
spardės (p. 67)

The mowers threading on each other's
heels (p. 64)
(Šienautojai lipdami, viens kitam ant kulnų)

Vertime taip pat pabrėžiamas greitas darbo tempas, lenktyniavimas. Ne mažiau gyvai perduota Dočio reakcija, kai jį „užkalbėjimu“ imasi gydyti Pakulienė:

Su sykiu nei koks perkuns iš patalo šoko
(p. 127)

Leapt out of bed just like a thunderbolt
(p. 114)

(Šoko iš lovos kaip perkūno trenksmas)

Daugelį poemos epizodų P. Tempestas išvertė su įkvėpimu. Jo anglų kalba gyva, turtingai perteikti vaizdai ir emocijos.

Neturėdami tikslo trumpoje recenzijoje visapusiškai išanalizuoti P. Tempesto vertimą, pažiūrėsime, kaip vertime išlaikytas „Metų“ koloritas, poemos savitumas. Lietuvišką koloritą vertime pirmiausia sudaro lietuviškos pavardės, vardai, pravardės, vietovardžiai. Vertėjas juos palieka nekeisdamas rašybos. Pravardes jis paaiškina knygos gale. Čia pateikiamas ir lietuviškų vardų bei pavardžių tarties žodynėlis. Moterų pavardžių lietuviškos formos išvengiama. Tik tarnų vardai Šlapjurgis ir Susukatė pakeisti angliškai maždaug ekvivalentiškais pagal prasmę *Tippletom and Fib*. Lietuviškų pavardžių, vardų ir pravardžių fone jie atrodo keistokai.

Keblumų vertėjui sudaro ir kai kurių lietuviškų žodžių specifinė reikšmė, pvz., įvardžio „tu“ vartojimas niekinama prasme, nemandagiai kreipiantis į žmogų. Donelaitis apie gerąjį amtsrotą rašo:

Jis nesakydavo „tu“, bet vis pasakydavo
„jūsų“ (p. 55)

P. Tempeštas pasako tai apibendrinamas ir šiek tiek nutoldamas nuo originalo:

He never used contemptuous forms of speech (p. 54)
(Jis niekada nevertėjo paniekiančių kalbos formų)

N. Rastenis šias lietuviškas formas palieka, paaiškindamas jas išnašoje: „He never would say Tu but always he said Jūs“.

K. Donelaičio „Metuose“ dažnai pasitaiko smulkiosios lietuvių tautosakos — patarlių, priežodžių, garsų pamėgdžiojimų. Patarles poetas dažniausiai praplečia ir sukonkretina iki realistinio vaizdo, kaip, pvz., patarlė „Prieš vėją nepapūsi“:

Dumplės yr naudingas daikts į kaminą
Bet prieš vėjus pūst dar jos niekados ^{pūsti,}
Ir debesių greitų žingsnius stabdyt ^{nederėjo}
negalėjo. (p. 158)

Gana sėkmingai tas vaizdas perteiktas ir vertime:

Bellows are useful things for fanning fires
But with them no one's ever beaten back
The wind or stopped a stormcloud in its
path. (p. 140)

Sunkiau vertėjui sekėsi perteikti onomatopėją — lietuviškos lakštingalos čiulbesio pamėgdžiojimą:

Ir „Jurgut, kinkyk, paplak, nuvažiuok“
pasakysi. (p. 15)

„Up, Jurgis, whip your horse and ride
away!“ (p. 21)

Čia, stengdamasis perduoti žodžių prasmę, vertėjas labai nutolsta nuo garsinės imitacijos. Išradingiau šią eilutę yra išvertęs N. Rastenis:

And call, „Jurgut, be good! Hitch up your
steed and speed“. (p. 31)

Dingsta vertime ir tautosakinės raudos forma epizode apie gerąjį amtsrotą (p. 54).

Daugelis K. Donelaičio vaizdingumo priemonių analogiškos liaudies kūrybai. Tai ir

gausybė deminutyvų, ir liaudiški epitetai (svietelis margš, saldūs alasėliai), kuriuos perteikti anglų kalba nėra galimybės (nors vertėjas kartais „saulelę“ pakeičia „the sun we love“ — saulė, kurią mylime). Dažni jaustukai, pagalbinių žodelių originale taip pat turi savo paskirtį, yra meniškai reikšmingi, bet vertime jie dažnai dingsta.

Apskritai vertėjui geriau sekėsi perteikti demokratišką muzikišką kalbą, šiurkštoką nusakymo būdą (perteikiant ir vulgarizmus) negu žvelnius, lyrinius niuansus, susijusius su mažybinėmis maloninėmis formomis, kurių anglų kalboje nėra. Neperteikus kreipinių mažybinių formų (o jų vargdienėliai, ak mano kaimynučiai, ak širdingi broleliai ir pan.), nebe tokia ryški poeto melė ir užuojauta būrui.

Pagrindinė K. Donelaičio meninė išraiškos priemonė — vaizdiniai veiksmažodžiai arba pusdalyvio su veiksmažodžiu derinys. P. Tempeštas veiksmažodžius visada išverčia, bet vertime kartais keičiasi žodžio atspalvis, kokios nors ypatybės laipsnis. Dažniausiai vertime žodis esti neutralnesnis, o kartu ir ne toks vaizdus. Pavyzdžiui, vertime gana neutraliai skamba kai kurie poniškos puotos ruošimo momentai, kurie Pričkui atrodė itin šlykštūs:

Rupuižes baisias į bliūdą tarškino platų
(p. 102)

Was throwing oysters into a wide bowl
(p. 93)

(Mėtė austres į platų indą)

Blanknesnis ir tokios eilutės vertimas:

Tam kieme, brolau, kur aš savo šutinu
Here is this hamlet, brother, where I live
puodą (p. 118)
(p. 106)

(Štai kaimas, brolau, kur aš gyvenu)

N. Rastenis čia mažiau nutolsta nuo originalo:

Now in the thorp where I each day cook
my old pot (p. 93)
(Kaime, kur aš kasdien verdu savo seną
puodą)

Kažkodėl abu vertėjai žodį kiemas verčia kaimas.

Nors vertėjas ir sugebėjo tiksliai atkurti poemos įvykių, vaizdų bei minčių dėstymo tvarką, stengėsi juos perteikti donelaičių kalba, kūrinio bendras skambėjimas, jo intonacija nuo originalo labai nutolo. Kitaip ir būti negalėjo — vertėjas pakeitė metrą. Hegzametas vertime pavirto populiariausiu anglų poezijos metru — penkiaspėdžiu jambu.

P. Tempestras buvo tvirtai įsitikinęs, kad šiuolaikinį skaitytoją hegzametas atbaidys. Jam šis metras anglų kalba atrodė nenatūralus. Tiesa, klasikinis hegzametas netinka anglų kalbos prigimčiai, bet juk netinka jis ir lietuvių kalbai. K. Donelaičio „Metai“ parašyti ne klasikinio antikiniu, o novatorišku, lietuvių kalbai pritaikytu hegzametu. Poemos eilutėje kaitaliojasi ne kiekybiniai daktiliai ir spondėjai, o toniniai daktiliai ir chorėjai. Toks metras suteikia pasakojimui dinamiškumo, įvairumo, priartina jį prie šnekamosios kalbos intonacijų, tai kalbai būdingų pauzių išsidėstymo.

Hegzametas anglų poezijoje irgi geriausiai pažįstamas. Juo anglų poetai rašė nuo XV a. (F. Sidnis, E. Spenseris). Madingas hegzametas buvo ir XIX a., o XX a. jis atgijo eksperimentinėje R. Bridžiso poezijoje. Taigi reikia apgailestauti, kad kol kas nė vienas vertėjas anglų kalba nebandė perteikti „Metų“ eilėdarinės formos. (1967 m. N. Rastenio vertime „Metai“ sueilijuoti nerimuotu dvylikaskiemeniu, vadinamuoju šešiaspėdžiu jambu.)

Kitas metro keitimo motyvas tas, kad, P. Tempesto nuomone, anglų poezijai nebūdingos tokios ilgos eilutės. Knygos pabaigoje vertėjas net pateikia ištrauką iš „Metų“, įrodydamas, kad angliška dešimties skiemenų eilutė sutalpina tai, kas pasakytą lietuviškoje šešiolikos skiemenų eilutėje. Be to, vertėjas įveda rimus, aiškindamas, kad rimai „užakcentuoja esmę, pabrėžia

aforizmus, rezonuoja pasakojimą“. Tačiau dėl sutrumpintos eilutės labai paspartėja pasakojimo tempas, rimai tą pasakojimą be reikalo nuglotnina, dingsta epinis pasakojimo platumas. P. Tempestras jambu eiluoja labai sklandžiai ir gana išradingai. Dažnos chorijambinės eilučių pradžios, spondėjai eilutėje šiek tiek priartina vertimo ritminį pulsavimą prie originalo kalbos. Kiekviena „Metų“ eilutė yra sintaksiškai vieningas eilėdarinis-struktūrinis poemos vienetas. Vertime angliška eilutė dažniausiai sutampa su originalo, bet ne visada. Kartais vertėjas vartoja perkėlimą (anžambemaną). Perkėlimai suteikia kalbai įtampas, sustiprina jos dinamiškumą ir taip padeda priartėti prie originalo intonacijos.

Kita vertus, trumpesnė vertimo eilutė toli gražu ne visada perduoda originalo minčių ar emocijų krūvį. Dažnai atrodo, kad vertėjas atsisako kokios nors detalės tik todėl, kad ji nebetelpa į eilutę. Pavyzdžiui, eilutė

Juk žinai, bro! kaip pernai vaikata
Slunkius (p. 66)

vertime skamba

Brother, you know how Slunkius last year
sank (p. 64)

Žodis „vaikata“ vertime praleistas, nors kaip vertinamasis epitetasis jis yra svarbus. Veiksmazodžio ir pusdalyvio deriniuose ne visada išverčiami abu komponentai. Pavyzdžiui, eilutės „O meška vaikus glūpus marmėdama žindė“ išverstas tik veiksmazodis žindė — fed (maitino).

Sios pastabos jokių būdu negali užtemdyti didžiulių vertėjo nuopelnų. P. Tempestras iš tikrųjų kūrybiškai atkūrė K. Donelaičio „Metus“, ir šis darbas gražiai įamžina vertėjo atminimą.